

**МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ШКІЛЬНОГО ЛІТЕРАТУРНОГО
КРАЄЗНАВСТВА**

**METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF SCHOOL LITERARY
REGIONAL STUDIES**

Данилюк Тетяна Петрівна

аспірант

кафедра педагогіки імені Богдана Ступарика

педагогічний факультет

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

м. Івано-Франківськ, Україна

Білавич Галина Василівна

доктор педагогічних наук, професор

кафедра педагогіки початкової освіти

педагогічний факультет

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

м. Івано-Франківськ, Україна

Danilyuk Tatyana Petrivna

Postgraduate student

Chair of Pedagogy of Elementary Education

Faculty of Pedagogy

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

Ivano-Frankivsk, Ukraine

Bilavych Galyna Vasylivna

Doctor of Pedagogical sciences, professor

Chair of Pedagogy of Elementary Education

Faculty of Pedagogy

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

Ivano-Frankivsk, Ukraine

У статті аналізується актуальність проблеми літературного

краєзнавства в теоретичному аспекті. Узагальнено сутність дидактичних понять «літературне краєзнавство», «література рідного краю», обґрунтовано структурно-компонентний склад досліджуваної проблеми.

Ключові слова: краєзнавство, літературне краєзнавство, структура, методологія, принципи.

The relevance of the problem of literary regional studies in schools is revealed. Its relevance in the theoretical aspect is analyzed. The issue of history of the theory of literary study of local lore is opened and stages of its development are certain. The essence of didactic concepts of a particular region, «literary study» of a particular region and «literature of native land» has been analyzed on the basis of analysis of scientific literature.

Key words: study of a particular region, literary study of a particular region, methodology, structure, principles.

Одним з напрямів духовного розвитку особистості школяра, збагачення його світогляду, підвищення рівня загальної культури, формування естетичних смаків тощо є літературне краєзнавство – знання про літературу рідного краю, «малої батьківщини» як складника і невід’ємної частини усієї України.

Результати аналізу історико-педагогічних, енциклопедичних, літературознавчих джерел засвідчують, що літературне краєзнавство є педагогічною категорією, це стійке педагогічне явище. У сучасному довідниковому виданні «Методика викладання літератури: Термінологічний словник» зазначається, що «краєзнавство літературне – галузь літературознавства, яка досліджує зв’язки між історико-літературним процесом (у межах розвитку національних літератур) і літературною історією, літературним середовищем окремих місцевостей нашої країни», а також зазначається, що «творчі здобутки письменників, діяльність яких пов’язана з окремими місцевостями», повинні подаватися на тлі досягнень національної і світової літератури [6, с.50]. Більш чітко подана ця дефініція у Словнику літературознавчих термінів: «Літературознавче краєзнавство, або Літературна

географія краю – це вивчення літературного життя краю, області, міста, біографій письменників і їх творів, зв'язаних із даною місцевістю, музеїв, пам'ятників і меморіальних дощок, що увічнюють пам'ять діячів літератури» [3, с.223]. Поряд із терміном «літературне краєзнавство» науковці послуговуються такими термінами: «літературознавче краєзнавство», «літературна географія краю», «краєзнавство літературне», «література рідного краю». Спільним для поданих вище трактувань є літературне краєзнавство, література рідного краю, шкільна літературно-краєзнавча діяльність – необхідні і важливі складники сучасної освітньої системи, використання елементів яких у навчально-виховному процесі сприяє національному вихованню, усебічному розвитку, духовному збагаченню, розвитку творчих здібностей, активному становленню особистості в сучасному світі.

Визначаємо педагогічну категорію «література рідного краю» як регіональний системний структурний компонент сучасної літературної освіти учнів, закріплений чинною програмою з української літератури у формі спеціально відведених уроків, мета яких ознайомлювати учнів із творчістю та культурно-літературним життям краю [4, с. 112]. Зміст літературного краєзнавства розкрито в численних працях українських учених та енциклопедичних виданнях, до прикладу, у «Словнику літературознавчих термінів» до його змісту входить «вивчення літературного життя краю, області, міста, біографій письменників і їх творів, зв'язаних з даною місцевістю» [3, с.223]. Учений Є. Пасічник, який 1964 року започаткував дослідження в ділянці шкільного літературного краєзнавства, до його змісту відносив «збирання і використання в процесі навчання місцевого фольклору, ознайомлення учнів з творами, в яких відображено життя, побут і культура місцевого краю, зустрічі з письменниками-земляками, що свідчать про літературне життя даної місцевості» [5, с.2]. Отже, зміст літературного краєзнавства (освітній компонент «література рідного краю») включає: 1)

літературне життя краю; 2) творчість письменників рідного краю; 3) художні твори [4, с. 113].

У науковій літературі поряд із поняттям «літературне краєзнавство» автори послуговуються й іншими термінами: «літературознавче краєзнавство», «літературна географія краю», «краєзнавство літературне», «література рідного краю», з-поміж яких найбільш уживаний термін «літературне краєзнавство». Однак у шкільній практиці (навчальні програми, плани, підручники, посібники тощо) побутує термін «література рідного краю». З огляду на вищесказане вчені мотивовано послуговуються термінами «літературне краєзнавство», «література рідного краю» як синонімічними, символізуючи таким чином єдність освітньої теорії і практики.

Закономірно, що проблема вивчення цього наукового феномену потребує міждисциплінарного підходу. Комплексний підхід до вивчення проблеми літературного краєзнавства передбачає використання здобутків історії та теорії літератури, педагогіки, філософії, історії, культурології, соціології, літературознавства та інших гуманітарних наук. Тому методологічними засадами дослідження є наукові положення філософії про людську діяльність, народність у мистецтві, свідомість та художнє відображення дійсності (Р. Барт, М. Блок, Г. Гадамер, В. Гегель, Н. Гвардіні, Ж. Деріда, І. Кант, Й. Шеллінг та ін.); Концепція національної школи України; Концепція національного виховання; Концепція розвитку загальної середньої освіти; Концепція літературної освіти; праці провідних педагогів, психологів та вчених методистів (А.Алексюка, Ю. Бабанського, Т. Бугайко, Ф. Бугайка, Н. Волошиної, А. Данилова, О. Леонтьєва, В. Неділька, В.Онищука, Є. Пасічника, Б. Степанишина, П. Худомінського та ін. про методологічно-концептуальні, теоретико-методичні та технологічні засади впровадження літературного краєзнавства в освітній процес навчальних закладів; праці літературознавців, істориків літератури тощо. Відповідно тут провідними положеннями є теорія наукового пізнання; принцип єдності теорії та практики; системно-структурний та культурологічний підходи до вивчення

літературних, освітніх і педагогічних явищ та процесів; концептуальні положення педагогіки про всебічний розвиток особистості та ін. Відтак діяльнісний і синергетичний, культурологічний підходи уможливають цілісний усебічний аналіз проблеми шкільного літературного краєзнавства як багатовимірного складного педагогічного явища. Антропософська рефлексія сприяє осмисленню цього феномена в ракурсі властивих українцям цінностей і світоглядних поглядів.

Провідним напрямом літературного краєзнавства є історико-біобібліографічний – вивчення персоналій письменників, краєзнавців краю, які часто характеризуються яскравою регіональною самобутністю, що проявляється у їхніх творчих та професійних набутках, їхньому впливові на культурно-історичні, політичні, літературно-мистецькі події як місцевого, так і загальноукраїнського, світового характеру.

Головним складником дослідження цього аспекта біобібліографістики, що базується на науково-методологічному підході історизму та об'єктивності, на національній та ідеологічній неупередженості, є формування регіональних різнопланових біобібліографічних словників (архівів) довідково-енциклопедичного характеру, які вміщували б біографічні статті, що інформують про життя і досягнення українців та неукраїнців за походженням, діяльність яких вплинула на різні сфери життя регіону, іноземних держав, світової спільноти від минулого до сучасності. Такі підходи створюють свого роду «поліхромне» і «стереоскопічне» бачення України крізь тисячоліття її історії [2, с. 3-4].

Фахівці наголошують на тому, що нерідко при формуванні біобібліографічних баз даних „Національна біографістика” виникає перед укладачами проблема критерію добору тієї чи іншої постаті, врахування її заслуг перед українською громадою. Слушною є думка дослідників про те, недоцільно дотримуватися таких тенденційних критеріїв добору осіб, як «славетні», «великі», «заслужені», а варто керуватися таким критерієм добору, як «цікава» постать, а її біографія повинна мати два компоненти –

фактологічний (пасивний) і нефактологічний (активний), що «несе особистісний аспект і відповідає за «вмонтування» цієї персоналії в культуру [1, с. 322].

До основоположників цього методу в українському літературному краєзнавстві відносимо В. Полека (1924-1999) – українського вченого, бібліографа, педагога, літературознавця, краєзнавця, автора низки ґрунтовних праць («Літературне Прикарпаття» (1963), «Літературно-мистецькі місця Івано-Франківська, Покуття і Гуцульщини» (1989), «Літературно-мистецькі місця Галичини, Опілля і Бойківщини» (1989), «Літературно-меморіальні місця Івано-Франківщини» (1971), «Літературно-мистецькі місця Івано-Франківська, Покуття і Гуцульщини» (1989) та ін.). Йому також належить близько 1600 статей, опублікованих у збірниках, журналах і газетах в Україні та за кордоном (Болгарія, Канада, Польща, Росія). Підкреслимо: учений ще 1964 р. уклав словник «Літературне Прикарпаття», але п'ятитисячний тираж цієї книги був конфіскований і знищений як «буржуазно-націоналістичний». Науковим подвигом цього краєзнавця є укладений ним «Біографічний словник Прикарпаття» (24 зошити; 1993–1999), який заслуговує найвищої оцінки: В. Полек зібрав 1200 біографічних довідок уродженців Прикарпаття та відомих людей, чії життя і творчість так чи інакше були пов'язані з краєм.

З огляду на це окреслюється методологічний інструментарій вивчення проблеми, що ґрунтується на використанні системи методів, з-поміж яких теоретичні: конкретно-пошуковий (аналіз історико-педагогічної, енциклопедичної, літературознавчої, методичної літератури з проблеми дослідження) для систематизації та узагальнення фактів, відомостей, матеріалів з досліджуваної проблеми та визначення сутності основних понять; пошуково-бібліографічний (вивчення архівних, бібліотечних фондів, бібліографічних видань) для визначення етапів у розвитку змісту літературного краєзнавства певного регіону; історико-ретроспективний (систематизація джерельної бази) для виокремлення головних напрямів

розвитку літературного краєзнавства та визначення провідних ідей на кожному із виокремлених етапів розвитку; структурно-функціональний (аналіз змісту навчальних програм, підручників, навчальних посібників) для обґрунтування структури, змісту, принципів побудови системи літературного краєзнавства; структурно-генетичний для зіставлення, порівняння, узагальнення та систематизації проміжкових результатів дослідження та розробки методичних рекомендацій і формулювання висновків; і *емпіричні*: спостереження, бесіда, опитування для виявлення ставлення учнів, студентів, учителів, батьків щодо вивчення літератури рідного краю тощо.

Література:

1. Горбик В.О. Науково-практична конференція „Український біографічний словник: Історія і проблематика створення” // Українська біографістика. – К., 1999. – Вип.2. – С.321-323.
2. Книжкові джерела біо-бібліографістики Івано-Франківщини у фондах наукової бібліотеки Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника: Матеріали до бібліографії. – Івано-Франківськ, 2007. – 44 с.
3. Лесин В.М. Словник літературознавчих термінів / В. М. Лесин, О. С. Пулинець. – К.: Рад. школа, 1971. – 488 с.
4. Марфинець Н. В. Сутність та структура дидактичної категорії «література рідного краю» / Н. В. Марфинець // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Педагогіка. Соціальна робота». – Ужгород, 2011. – Вип. 21. – С. 110-113.
5. Пасічник Є.А. Літературне краєзнавство в школі / Євген Андрійович Пасічник. – К.: Радянська школа, 1965. – 136 с.
6. Ситченко А.Л. Методика викладання літератури: Термінологічний словник / А.Л. Ситченко, В.І. Шуляр, В.В. Гладішев. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2008. – 132 с.